

Tekst opublikowany w: *Bezpieczeństwo narodowe Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane zagadnienia prawne*, red. Mirosław Karpiuk, Krzysztof Orzeszyna, Wyższa Szkoła Menedżerska w Warszawie, ISBN: 978-83-7520-166-6, Warszawa 2014, ss. 173-183; opracowany do wersji online, skorelowany z ostateczną wersją wydawcy, poprawiony o błędy w korekcie 3 czerwca 2014 roku przez Karola Dąbrowskiego na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych 4.0 Międzynarodowe (CC BY-NC-ND 4.0).

Karol Dąbrowski¹

Kształtowanie przestrzeni antyprzestępczej

Wstęp

Koncepcja kształtowania przestrzeni antyprzestępczej ma już ugruntowaną pozycję w polskiej literaturze, ale warta jest popularyzacji, gdyż nie jest szerzej znana poza gronem specjalistów z zakresu bezpieczeństwa, czy architektury. Określa się ją mianem zapobiegania przestępczości przez kształtowanie przestrzeni, co stanowi tłumaczenie angielskiego wyrażenia: *crime prevention through environmental design*, od którego pochodzi skrót CPTED. W języku niemieckim jest to: *Kriminalprävention durch Gestaltung des öffentlichen Raumes* z tym, że w literaturze niemieckiej akcentuje się bardziej bezpieczeństwo miejskie (*urbane Sicherheit*) oraz prewencję kryminalną (*Kriminalprävention*). Polski badacz, Andrzej Urban ujął to celnie – co autor niniejszego rozdziału pozwolił sobie wykorzystać i propagować – jako kształtowanie przestrzeni antyprzestępczej². Oprócz Andrzeja Urbana istotne polskie prace na temat CPTED opublikował zespół pod kierunkiem Janiny Czapskiej³. W przedkładanym rozdziale, oprócz książek, artykułów czasopiśmienniczych i materiałów internetowych wykorzystano też fragmenty recenzji opublikowanych w czasopiśmie „Wiedza Obronna”⁴.

1 Pracownia Badań nad Samorządami, Fundacja Obywatelskiego Rozwoju-Ryki.

2 Zob. A. Urban, *Wpływ ukształtowania przestrzeni publicznej na bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2012, „Dodatek”, s. 15.

3 Zob. *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka*, red. J. Czapska, UJ, Kraków 2012.

4 K. Dąbrowski, recenzja: A. Urban, *Wpływ ukształtowania przestrzeni publicznej na bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe AON” 2012, „Dodatek”, ss. 237, [w:] „Wiedza Obronna” 2013, nr 3 (246), s. 162-164; K. Dąbrowski, recenzja: *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka*, red. J. Czapska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 305, [w:] „Wiedza Obronna” 2013, nr 1 (244), s. 108-111.

1. Prekursorzy CPTED

Za początek ruchu na rzecz CPTED uznaje się lata sześćdziesiąte, a do prekursorów zalicza się szczególnie: kryminologa C. Ray Jeffery`ego (zm. 2007), architekta Oscara Newmana, znaną dziennikarkę Jane Jacobs (1916-2006), działaczkę Elizabeth Wood (1899-1993), Schlomo Angela, George`a Randa oraz kryminologa Timothy D. Crowe`a (1950-2009)⁵.

Jane Jacobs w swojej słynnej książce „Śmierć i życie wielkich miast amerykańskich” pisała obrazowo, iż „porządek publiczny w miastach – czyli porządek na chodniku i ulicy – nie jest utrzymywany w pierwszym rzędzie przez policję, jakkolwiek by nie była ona potrzebna. Jest mianowicie utrzymywany głównie przez delikatny, niemal nieuświadomiany system niewymuszonych norm zachowań między samymi ludźmi, ale wymaganych przez samych ludzi”⁶.

Zdaniem Oscara Newmana, „wszystkie programy budowania przestrzeni ochronnej mają wspólny cel: przekształcają układ zbiorowisk tak, by pozwalały mieszkańcom kontrolować tereny wokół swoich domów. Obejmują ulice i grunty na zewnątrz budynków, oraz hole, i korytarze wewnątrz nich. Programy te pomagają ludziom utrzymać te przestrzenie, w których oni mogą realizować swoje wspólnie wyznawane wartości oraz styl życia”⁷.

Koncepcję kształtowania przestrzeni antyprzestępczej krytykowano jednak za jej jednak ograniczoną przydatność. Kładzie ona nacisk na zapobieganie przestępstwom pospolitym i wandalizmom, koncentruje się na typowych działaniach przestępców, którzy przecież mogą wykazywać zachowania skrajnie nietypowe, a – jeśli jest realizowana w ujęciu wspólnotowym (komunitarystycznym) – może wręcz sprzyjać pewnym grupom przestępczym. Jednym z założeń CPTED było bowiem propagowanie przestrzeni otwartych o swobodnym dostępie, które miały wspierać rozwój wspólnot sąsiedzkich. Stąd pojawił się rys komunitaryzmu w tej strategii. Krytykując CPTED argumentowano, iż swobodny dostęp do budynków może przykładowo ułatwiać działania dealerom narkotyków, choć autor

---

5 Zob. R. L. Wenzel, *CPTED: Interpreting Contemporary Security Practices in the Era of Homeland Security*, ProQuest, Ann Arbor 2008, s. 19. Biogram Crowe`yego na stronach <http://www.cptedontario.ca/Bios/timothydcrowe.html>; <http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=34190169> [dostęp 2013.12.04]. Nekrolog C. Ray Jeffery`ego: <http://www.asc41.com/obituaries/2007obits.html> [dostęp 2013.12.04].

6 J. Jacobs, *Śmierć i życie wielkich miast amerykańskich*, fragmenty w przykładzie J. Wesołowskiego, <http://historia.arch.p.lodz.pl/deathlife2.html> [dostęp 2013.12.04]. Zob. też fragment w opracowaniu Łukasza Stępnika, <http://teoriaarchitektury.blogspot.com/2010/09/jane-jacobs-smierc-i-zycie-wielkich.html> [dostęp 2013.12.04].

7 O. Newman, *Creating Defensible Spaces*, Center for Urban Policy Research – Rutgers University, New Brunswick 1996, s. 9. Tłumaczenie własne autora rozdziału.

rozdziału ma wątpliwości, co do racjonalności akurat takiej argumentacji. Wypada mieć też świadomość, iż bezpieczeństwo nie zawsze wiąże się ze zmniejszeniem dostępności do danego terenu. Ofiara przecież musi mieć, którędy uciec. Zamknięte osiedle owszem nie dopuszcza przestępców z zewnątrz, ale powinno także umożliwiać ucieczkę z niego, gdy sprawca zaatakuje od wewnątrz. Dlatego też być może idea przestrzeni otwartej warta jest przemyślenia.

Podjęmowano też próby redefinicji koncepcji przestrzeni bezpiecznej, opierającej się na sytuacyjnych aspektach układu przestrzennego danego obszaru i dostępności, sposobach wykorzystania nieruchomości oraz podejmowaniu rutynowych działań zwiększających bezpieczeństwo i porządek publiczny⁸.

Współcześnie programy CPTED łączy się z rewitalizacją miast, co czyni na przykład – znana w Polsce – amerykańska organizacja Project for Public Spaces⁹. Jej programowym celem jest budowanie zdrowych, zrównoważonych i racjonalnych ekonomicznie miast przyszłości¹⁰.

2. Trudności metodologiczne

Traktowanie CPTED jako nauki nasuwa pewne wątpliwości. Zdaniem autora koncepcja ta zbyt często bazuje na intuicji oraz wiedzy potocznej. Podejmowane w przestrzeni miejskiej eksperymenty mogą być obciążone błędami metodologicznymi. W tego typu badaniach społecznych może dochodzić do ignorowania faktów przeczących uprzednio postawionym założeniom, pomijania innych zmiennych mających wpływ na spadek przestępczości, tudzież interpretowaniu wyników zgodnie z aprioryczną tezą. Jest to jednak problem wielu procesów badawczych w naukach społecznych¹¹.

Poza tym w CPTED może dominować jednostronne ujęcie tematyki bezpieczeństwa, obciążone przyjętymi odgórnie i nie zweryfikowanymi założeniami, wręcz nieświadomionymi przez propagatorów tej koncepcji. Zakłada się, że jeśli dany teren ma charakter środowiska niebezpiecznego (jak blokowisko) lub posiada dające się zidentyfikować „wady”, to nieuchronnie może on sprzyjać popełnianiu przestępstw. Czasem wręcz odgórnie zakłada się, że dany obszar kreuje przestępczość, co może być błędne.

---

8 D.M. Reynald, H. Elffers, *The Future of Newman's Defensible Space Theory. Linking Defensible Space and the Routine Activities of Place*, „European Journal of Criminology” 2009, vol. 6, no. 1, pp. 25-46.

9 K. Domagalska, *Marta Trakul sprowadziła do Polski słynną grupę Project for Public Spaces*, 2 maja 2013 r., http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,80530,13762399,Marta_Trakul_sprowadzila_do_Polski_slynną_grupe_Project.html [dostęp 2013.12.04].

10 <http://www.pps.org/about/> [dostęp 2013.12.04].

11 Por. W. Gogłoz, K. Księski, *Historia myśli organizatorskiej. Zarys wykładu*, Difin, Warszawa 2013, s. 146.

W koncepcji CPTED być może, że zbyt dużą dozą pewności, zamiast probabilistycznie, podchodzi się do możliwości zaistnienia czynu zabronionego. Mogą istnieć bowiem takie obszary, gdzie mimo, iż teoretycznie powinny być kryminogenne, to poziom przestępczości jest w nich z różnych względów niższy. Zapomina się, że poczucie braku bezpieczeństwa, czyli strachu, może być nadmierne w stosunku do realnej groźby ataku ze strony przestępcy. Oznacza to, że dany rejon (np. zagajnik niskich krzewów) może być postrzegany jako niebezpieczny mimo, że taki faktycznie nie jest. Obecność zaś w nim osób uważanych za wykluczone społecznie (mężczyzn nadużywających alkoholu) może wręcz odstraszać prawdziwych przestępców (np. mężczyznę zamierzającego dokonać gwałtu na kobiecie). Samo poczucie bezpieczeństwa lub jego braku na danym terenie jest niebagatelne. Często bowiem odczucie braku bezpieczeństwa przewyższa możliwość wystąpienia realnego zagrożenia. Z drugiej strony nieświadomość potencjalnego niebezpieczeństwa ze strony ofiary sprzyja zamachowcy. Co prawda w strategii CPTED na pierwszy plan wybija się zniechęcenie sprawcy do popełnienia czynu, ale też nie można zapominać, iż przestrzeń antyprzestępcza obniża poziom lęku u zwykłych jej użytkowników, co jest równie ważne.

Dzieli się też mieszkańców na dwie grupy: odpowiedzialnych obywateli i przestępców – „dobrych” i „złych” ludzi, „swoich” i „obcych”. Choć – zdaniem autora rozdziału – między obiema grupami występuje sprzężenie zwrotne: obecność „swoich” zniechęca „obcych” do ingerowania w przestrzeń prywatną, a aktywność „obcych” w przestrzeni publicznej (np. na chodniku przed domem) może, w sytuacji zagrożenia życia lub zdrowia „swoich” przez „swoich” (np. przemocy domowej) ułatwić udzielenie pomocy lub wezwanie służb bezpieczeństwa¹².

Największym jednak problemem w zajmowaniu się koncepcją CPTED jest – w odczuciu autora – niedostatek naukowo usystematyzowanych – i to w sposób kompleksowy – działań, które „krok po kroku” powinny zostać podjęte, aby osiągnąć konkretny i mierzalny spadek zachowań społecznych.

3. Charakterystyka CPTED

Sedno koncepcji CPTED sprowadza się do poprawienia poziomu bezpieczeństwa za

---

12 Por. P.F. Parnaby, *Crime Prevention Through Environmental Design: Discourses of Risk, Social Control, and a Neo-Liberal Context*, „Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice” 2006, vol. 1, iss. 1, pp. 1-29 oraz omówienie na: http://en.wikipedia.org/wiki/Crime_prevention_through_environmental_design#Parnaby_.282006.29 [dostęp 2013.12.04]. Dodatkowo obszerna pozycja: *21st Century Security and CPTED. Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention*, ed. R.I. Atlas, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton 2008, pp. 560. Omówienie literatury w: P.M. Cozens, G. Saville, D. Hillier, *Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography*, „Property Management” 2005, vol. 23, iss. 5, pp. 328-356.

pomocą zmiany przestrzeni miejskiej. W mikro-skali polega to na przeprowadzaniu nieskomplikowanych zabiegów urbanistycznych poprawiających poziom bezpieczeństwa, jak na przykład ustawienie ławek w parku i uporządkowanie roślinności. W skali makro sprowadza się do przeorganizowania całych osiedli.

Zauważono bowiem, iż dzięki przemyślanemu układowi przestrzennemu (obiektów budowlanych, roślinności, ulic, oświetlenia itd.) można wpływać na zachowania zarówno sprawcy, jak i ofiary. Przepięstwo następuje, gdy dojdzie do interakcji między sprawcą, miejscem i okazją do jego popełnienia. Jeśli uda się przerwać ten łańcuch powiązań można mieć nadzieję, że liczba przestępstw spadnie. Im mniej w danym mieście będzie miejsc sprzyjających popełnianiu czynów zabronionych, tym mniej będzie ofiar. Naturalnie – jak wspomniano przy okazji krytyki CPTED – dotyczy to tylko części zdarzeń.

Jak pisał Piotr Ichniowski w strategii CPTED wyodrębnia się cztery główne obszary: 1) naturalny nadzór, 2) naturalną kontrolę dostępu, 3) wyodrębnienie terenu, 4) zastosowanie technicznych środków ochrony i dostępu, zarządzanie i konserwacja¹³.

Wspomniany autor stwierdził, iż naturalny nadzór polega na rozmieszczeniu oświetlenia, zieleni, urządzeń tzw. „małej architektury”, stref ludzkiej aktywności tak, aby maksymalnie zwiększyć pole obserwacji otoczenia.

Naturalna kontrola dostępu to takie rozmieszczenie tras komunikacyjnych, zieleni, dobór właściwych form ogrodzenia, które wymuszają ograniczony dostęp do przestrzeni niepublicznej (prywatnej i półprywatnej), a tym samym podniosą poziom poczucia bezpieczeństwa osób z nich korzystających.

Wyodrębnienie terenu sprowadza się do rozdzielania przestrzeni publicznej od niepublicznej przy pomocy granicy wyraźnie informującej o przynależności danego obszaru. Możliwe jest to do wykonania za pomocą płotów, ogrodzeń, specjalnie dobranej zieleni czy choćby tablic informacyjnych,

Zastosowanie technicznych środków ochrony i dostępu, zarządzanie i konserwacja, oznacza użycie stosownych do miejsca i okoliczności odpowiednich zabezpieczeń mechanicznych i elektronicznych podnoszących poziom ochrony osobistej i ochrony przestrzeni publicznej. Z tego zarządzanie i konserwacja ma zapewniać poczucie troski o własność i zniechęcać potencjalnych sprawców czynów zabronionych¹⁴.

Jak wyżej podano, istotne jest szczególnie odróżnienie przestrzeni publicznej od

---

13 P. Ichniowski, *Koncepcja CPTED albo "Bezpieczne otoczenie" dla każdego, prawie...*, 3 lipca 2007 r., http://www.4safe.pl/artykuly/koncepcja_cpted_albo_quotbezpieczne_otoczeniequot_dla_kazdego_prawie [dostęp 2013.12.04].

14 Tamże.

niepublicznej. Dodatkowo, przestrzeń niepubliczna dzieli się na prywatną i półprywatną, a do nich dodaje się jeszcze przestrzeń półpubliczną¹⁵.

Łatwo to sobie wyobrazić na przykładzie domu jednorodzinnego, położonego na osiedlu domów jednorodzinnych, który – jak to często bywa – posiada wewnętrzny, przydomowy ogródek (trawnik) przy schodach wejściowych do głównych drzwi; ogrodzenie z furtką, wydzielonym miejscem na składowanie odpadów komunalnych i bramą zamykającą wjazd do garażu oraz ogród (trawnik) zewnętrzny z podjazdem i chodnikiem prowadzącymi od domu do ulicy.

Przestrzeń publiczną będzie w takim wypadku osiedlowa ulica i chodnik przyległy do ulicy, gdyż po niej zwyczajowo porusza się każdy mieszkaniec osiedla. Kolejno, przestrzeń półpubliczną będzie chodnik prowadzący do furtki, gdyż na niego wstępują – co do zasady – jedynie domownicy oraz osoby wykonujące określone czynności społeczne, na przykład: listonosz, ulotkarz, pracownik służb oczyszczania miasta, inkasent zakładu gazowniczego, elektryk lub wodociągów. Osoby te zwykle mają nieskrępowany dostęp do furtki. Półprywatną przestrzeń jest ogród (trawnik) zewnętrzny i podjazd, gdyż tam zwykle przebywają domownicy oraz osoby trzecie ich odwiedzające. Na trawniku i podjeździe raczej nie spędzają czasu osoby obce wobec właścicieli budynku. Ostatnią jest przestrzeń prywatna, położona za ogrodzeniem i furtką. Oznaczone (np. żywopłotem), uporządkowane terytorialnie (geometrycznie), utrzymane w należyтым porządku (nie zaśmiecone, z zadbaną roślinnością) granice wokół domostwa stanowią wyraźną barierę psychologiczną dla osób z zewnątrz. Jeśli w dodatku nie zasłaniają okien, drzwi, czy nie tworzą zaułków, to dodatkowo ułatwiają obserwację potencjalnego włamywacza. Właśnie w kształtowaniu przestrzeni antyprzestępczej chodzi nie tyle o zbudowanie fizycznych barier, co wywołanie efektu psychologicznego u potencjalnego sprawcy tak, by zniechęcić go do popełnienia przestępstwa. Innymi słowy przestrzeń antyprzestępcza ma nie sprzyjać aspołecznym zachowaniom¹⁶. Poza tym zmniejsza potencjalną liczbę okazji sprzyjających czynom zabronionym, a jak potocznie wiadomo „okazja czyni złodzieja”.

Należy też pamiętać, iż fizyczne blokady (jak betonowy mur, siatka zakończona drutem kolczastym) są nie tylko nieskuteczne wobec umiejętności napastników, ale mogą wywołać dodatkowy efekt zachęty do ataku na budynek. Niejako mówią obserwatorom, iż po pierwsze: domownicy się czegoś boją, więc są słabszą jednostką w społeczeństwie; a po

---

15 Tak ujmował to Oscar Newman, a podkreślił A. Urban w cytowanej wyżej pozycji. Por. też felieton: *Wspólnota pogardy. A może strzeżone osiedla nie są takie złe?*, http://www.architekci.pl/architektura/index.php?id_dzialu=77&id_fragment=2207&od=0 [dostęp 2013.12.04].

16 Tak cytowany P. Ichniowski.

drugie: iż mają coś cennego do ukrycia, co warto zawłaszczyć.

Ważne jest zredukowanie okazji sprzyjających popełnianiu przestępstw oraz wzmocnienie ochrony potencjalnych ofiar. Zapobiega się wandalizmom, brakom nadzoru i komunikacji, a także anonimowości. Celowo podejmuje się tego typu działania zwłaszcza w osiedlach mieszkaniowych z tzw. "wielkiej płyty", robotniczych, "o złej sławie".

W strategii CPTED tworzy się mechanizmy naturalnej obserwacji, stróżowania, kontroli dostępu do obiektów (zwiększania lub zmniejszania), wyznaczania granic (jasnego określenia terytorialności przestrzeni), ograniczania anonimowości. Odwołuje się do teorii "wybitych szyb", czterech wymiarów zbrodni (prawo – sprawca – cel-ofiara – miejsce-przestrzeń) oraz "podaży okazji przestępczych". Poszukuje się korelacji ze strukturą społeczności, czy szerzej kulturą a przestępczością¹⁷. Ważnym elementem omawianej koncepcji jest też tworzenie kapitału społecznego osiedli, który to wątek przejawia się w niniejszym rozdziale.

Strategia CPTED niejako podświadomie zakłada, iż człowiek jest istotą, której zachowania są łatwo przewidywalne, a co więcej – zewnętrznie sterowalne. Jest to założenie wywodzące się z psychologii behawioralnej, zakładającej iż działania człowieka są uwarunkowane bodźcami. W przypadku zapobiegania przestępczości przez kształtowanie przestrzeni będą to dla przykładu bodźce wizualne i psychiczne. Chodzi o wywołanie negatywnej reakcji organizmu po wkroczeniu na teren, w którym jednostka odczuwa po prostu stres. Potencjalny sprawca ma być widoczny, a stres może być on różnymi czynnikami: oświetleniem (dodatkowe latarnie stabilnie zamocowane tak, by nie można było nimi potrząsać i wyposażone w ochronne klosze na lampy utrudniającym ich stłuczenie), przestrzenią (otwarty trawnik), a czasem wystarczy podwyższenie danego terenu dla zaakcentowania jego prywatnego charakteru.

Można więc odnieść wrażenie, że CPTED jest swoistą psychologiczną grą między architektem a przestępcą. Architekt tak projektuje osiedle, aby wprowadzić nieświadomione bodźce zniechęcające sprawcę do szukania okazji popełnienia czynu zabronionego. Często nie chodzi nawet o fizyczne zabezpieczenia, ale o wyobrażenia pojawiające się w ludzkim mózgu na temat jego otoczenia. Architekt powinien więc przewidywać zarówno zachowania mieszkańców, jak i ich wrogów.

Ponadto samo popełnienie przestępstwa zaczyna być traktowana jako gra. Sprawca szacuje zyski i straty, a w koncepcji CPTED chodzi o to, żeby uniemożliwić mu wygraną.

---

¹⁷ Zob. K. Dukała, K. Jurzak-Mączka, J. Mączka, *CPTED – teoria, praktyka, skuteczność*, [w:] *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka*, red. J. Czapska, op. cit., s. 19-75.

Ciekawe jest też podejście zakładające, iż te otoczenie jest bezpieczniejsze, które dostarcza mniejszej liczby bodźców. Nadmiar bodźców doprowadza do "przeciążenia poznawczego", po prostu fizycznego i psychicznego zmęczenia ludzkiego organizmu. Wraz z przegęszczeniem, źle zagospodarowaną przestrzenią, naruszaniem dystansu fizycznego, brakiem prywatności sprzyja to wzrostowi przestępczości. Jest to interesujący postulat pod adresem władz magistrackich odpowiedzialnych za estetykę współczesnych miast pełnych wielkoformatowych reklam, ciekłokrystalicznych ekranów i billboardów. Istotna jest symbolika otoczenia – nie uchroni ona oczywiście ofiary, ale zmniejszy potencjalną możliwość zaatakowania jej. Jak napisano w pracy pod redakcją Janiny Czapskiej: "jasne i wyraźne oznaczenie przestrzeni (zarówno poprzez fizyczne, jak też umowne bariery) sprawia, że uprawnieni użytkownicy czują się bezpiecznie i swojsko, natomiast intruzi są natychmiast zauważalni¹⁸". Rozwiązania zmierzające do poprawy bezpieczeństwa na osiedlach nie są drogie i można je łatwo wdrożyć na etapie projektowania. Naprawa błędów urbanistycznych kosztuje potem znacznie więcej.

Zakończenie

Pośrednim efektem wprowadzania zasad CPTED jest obniżenie nakładów ponoszonych przez obywateli na funkcjonowanie służb bezpieczeństwa. CPTED nie wymaga rozbudowy Policji, ani tworzenia nowych formacji. Nie zwiększa więc zadań państwa w zakresie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Podkreśla zaś odpowiedzialność lokalnych społeczności za formowanie swego własnego, najbliższego otoczenia.

Ponadto wdrażanie CPTED nie następuje na podstawie nowych przepisów prawa powszechnie obowiązującego, zwłaszcza karnoprawnych norm prawa administracyjnego, które są nierzadko bardziej uciążliwe do stosowania (wskutek choćby rozproszenia i zróżnicowania) dla obywateli niż przepisy prawa karnego materialnego. CPTED nie wzmacnia więc inflacji prawa, która jest jednym z czynników erozji demokracji. Modyfikowanie zachowań ludzkich poprzez zmianę otoczenia tak, by zachowania człowieka były bezpieczne dla niego samego i jego otoczenia jest lepszym sposobem niż penalizowanie życia społecznego. Poza tym nawet gdyby państwo (co już jest niewłaściwe, gdyż państwo często ubezwłasnowolnia obywateli) zamierzało „zadekretować” CPTED procedurami, to ich efektywność byłaby niska, nakłady przeważyłyby nad efektami, a skutki mogłyby być – jak w wielu wypadkach, gdy władza wyręcza zwykłych ludzi – odwrotne do zamierzonych.

Dzięki zaadaptowaniu strategii CPTED może nastąpić mobilizacja lokalnych

---

18 K. Dukąła, K. Jurzak-Mączka, J. Mączka, *CPTED...*, s. 57.

społeczności do dbania o porządek i bezpieczeństwo publiczne w swojej najbliższej okolicy. Uzyskuje się tym sposobem nie tylko wymierne oszczędności z punktu widzenia budżetu, ale także wzrost jakości życia zwykłych obywateli. Modelowe wdrażanie strategii CPTED przebiega na wzór demokracji uczestniczącej, deliberatywnej – w drodze dyskusji, samodzielnego wypracowywania pomysłów przez mieszkańców, a potem wspólnego ich wprowadzania. Poczucie sprawstwa i udział w zmienianiu otoczenia może też pozytywnie wpływać na integrację danej mikro-społeczności. Zwrócić warto uwagę, iż ewentualna kosztowność tego typu eksperymentów nie tyle może wynikać z potrzeby ich finansowania, co z braku kapitału społecznego koniecznego do ich akceptacji i utrzymania, tj. istnienia zaufania między mieszkańcami i chęci wspólnego działania, czego Polakom może brakować wedle diagnozy Janusza Czapińskiego¹⁹.

Istotne jest, że CPTED nie musi wiązać się z budowaniem infrastruktury technicznej kontrolowania zachowań ludzkich²⁰. Urządzenia techniczne wspomagające bezpieczeństwo publiczne, jak kamery, czujniki ruchu, alarmy, blokady mogą uzupełniać system CPTED, ale go nie zastępują.

Cytowany Piotr Ichnowski zaznaczał, iż dzięki CPTED zmniejsza się zagrożenie dla dobra wspólnego, gdyż jest mniej aktów wandalizmu. Kolejno, wzrasta poczucie wspólnoty, ponieważ ludzie przełamują niechęć przed poznaniem siebie nawzajem, a także ograniczeniu ulega ryzyko wiktylizacji (stania się ofiarą przestępstwa). Pociąga to za sobą – o czym już wspomniano – zmniejszenie aktywności Policji i straży gminnych. Zrealizowanie założeń CPTED powinno pozwolić więc na podniesienie poziomu poczucia bezpieczeństwa, stworzenie miejsc sprzyjających różnym formom wypoczynku i wzmocnienie więzi społecznych między mieszkańcami²¹.

W związku z tym, iż – jak pisał Andrzej Urban – przestępczość ma pewien wymiar irracjonalny, którego nie sposób wyczuć, a sześciokrotnie łatwiej jest przewidzieć miejsce popełnienia przyszłego przestępstwa niż określić profil sprawcy²², to – zdaniem autora – tym bardziej warto przyjrzeć się bliżej koncepcji zapobiegania przestępczości przez kształtowanie przestrzeni.

---

19 Por. *Polska smuta*, wywiad Jacka Żakowskiego z Januszem Czapińskim, 9 kwietnia 2009 r., <http://www.polityka.pl/kraj/287610,1,polska-smuta.read> oraz dla porównania kolejny wywiad: *Winny kto inny*, 25 czerwca 2013 r., <http://www.polityka.pl/kraj/rozmowyzakowskiego/1547009,1,prof-janusz-czapinski-o-stanie-polskiego-spoleczenstwa.read> [dostęp 2013.12.04].

20 Por. *Uwięzieni w Maszynie*, wywiad Jacka Żakowskiego z Ebenem Moglenem, 28 października 2013 r., <http://www.polityka.pl/kraj/rozmowyzakowskiego/1559777,1,jak-maszyny-ucza-sie-nami-sterowac.read> [dostęp 2013.12.04].

21 Za P. Ichniowskim.

22 A. Urban, *Wpływ...*, s. 46.

Bibliografia

Literatura

21st Century Security and CPTED. Designing for Critical Infrastructure Protection and Crime Prevention, ed. R.I. Atlas, CRC Press Taylor & Francis Group, Boca Raton 2008.

Dąbrowski K., recenzja: A. Urban, *Wpływ ukształtowania przestrzeni publicznej na bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, "Zeszyty Naukowe AON" 2012, "Dodatek", ss. 237, [w:] "Wiedza Obronna" 2013, nr 3 (246).

Dąbrowski K., recenzja: *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka*, red. J. Czapska, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2012, ss. 305, [w:] „Wiedza Obronna” 2013, nr 1 (244).

Dukała K., Jurzak-Mączka K., Mączka J., *CPTED – teoria, praktyka, skuteczność*, [w:] *Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka*, red. J. Czapska, UJ, Kraków 2012.

Newman O., *Creating Defensible Spaces*, Center for Urban Policy Research – Rutgers University, New Brunswick 1996.

Parnaby P.F., *Crime Prevention Through Environmental Design: Discourses of Risk, Social Control, and a Neo-Liberal Context*, „Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice” 2006, vol. 1, iss. 1.

Cozens P.M., Saville G., Hillier D., *Crime prevention through environmental design (CPTED): a review and modern bibliography*, „Property Management” 2005, vol. 23, iss. 5.

Gogłóża W., Księżki K., *Historia myśli organizatorskiej. Zarys wykładu*, Difin, Warszawa 2013.

Reynald D.M., Elffers H., *The Future of Newman's Defensible Space Theory. Linking Defensible Space and the Routine Activities of Place*, „European Journal of Criminology” 2009, vol. 6, no. 1.

Urban A., *Wpływ ukształtowania przestrzeni publicznej na bezpieczeństwo społeczności lokalnych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Obrony Narodowej” 2012, „Dodatek”.

Wenzel R.L., *CPTED: Interpreting Contemporary Security Practices in the Era of Homeland Security*, ProQuest, Ann Arbor 2008.

Zapobieganie przestępczości przez kształtowanie przestrzeni. Teoria – badania – praktyka, red. J. Czapska, UJ, Kraków 2012.

Internet

http://www.4safe.pl/artykuly/koncepcja_cpted_albo_quotbezpieczne_otoczeniequot_dla_kazdego_prawie

http://www.architekci.pl/architektura/index.php?id_dzialu=77&id_fragment=2207&od=0

<http://www.asc41.com/obituaries/2007obits.html>

<http://www.cptedontario.ca/Bios/timothydcrowe.html>

<http://www.findagrave.com/cgi-bin/fg.cgi?page=gr&GRid=34190169>

<http://historia.arch.p.lodz.pl/deathlife2.html>

<http://www.polityka.pl/kraj/287610,1,polska-smuta.read>

<http://www.polityka.pl/kraj/rozmowyzakowskiego/1547009,1,prof-janusz-czapinski-o-stanie-polskiego-spoleczenstwa.read>

<http://www.polityka.pl/kraj/rozmowyzakowskiego/1559777,1,jak-maszyny-ucza-sie-nami-sterowac.read>

<http://www.pps.org/about/>

<http://teoriaarchitektury.blogspot.com/2010/09/jane-jacobs-smierc-i-zycie-wielkich.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Crime_prevention_through_environmental_design#Parnaby_.282006.29

http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,80530,13762399,Marta_Trakul_srowadzila_do_Polski_slynnna_grupe_Project.html

Streszczenie: Autor omówił koncepcję CPTED: *crime prevention through environmental design*. Jej prekursorami byli między innymi Jane Jacobs, Angel Schlomo i Oskar Newman. W Polsce na temat CPTED publikują szczególnie Janina Czapska i Andrzej Urban. Koncepcja CPTED, ze względu na krótką – niewiele ponad pięćdziesięcioletnią historię – jest narażona na różne problemy metodologiczne, szczególnie brak wypracowanych metod eksperymentalnych oraz korzystanie z intuicji, czy wiedzy potocznej. Dlatego też tak istotne jest opisywanie dobrych praktyk i systematyzowanie płynących z nich wniosków. CPTED pozwala nie tylko na obniżenie nakładów na utrzymanie służb bezpieczeństwa, ale też nie wymaga uchwalania nowych przepisów karnych, za to sprzyja kształtowaniu się kapitału społecznego.

Słowa kluczowe: CPTED

dr Karol Dąbrowski: doktor nauk prawnych, adiunkt w Międzyuczelnianym Zakładzie

Polityki Publicznej Konsorcjum Uczelni Futurus, kierownik Pracowni Badań nad Samorządami przy Fundacji Obywatelskiego Rozwoju-Ryki. E-mail: karol.dabrowski@forn.org.pl